

Angrepene mot Oslo og Utøya 22. juli - medias dekning, rolle og ansvar

Taler

Anniken Huitfeldt

Dato

8 september 2011

Omstendigheter

Mediebedriftenes Landsforenings årskonferanse

1 Kjære alle sammen

De siste ukene har vært en tøff tid. Mange yrkesgrupper har hatt spesielt vanskelige dager på jobb, både under terroren og i tiden etterpå. Poli-
5 hjelpemannskaper og helsepersonell - alle som sto på for å hjelpe. Og ikke minst campingturistene som reddet mange liv. I Norge er campingturister motsvaret til brannmenn i New York.

Men det var også veldig mange pressefolk som hadde veldig vanskelige og tøffe
10 dager på jobb. Mange måtte ta vaskelige presseetiske valg i en tid hvor journalister var sterkt følelsesmessig involvert. Hvor behovet for ferske nyheter var stort.

Jeg vil takke dere for at dere ga oss nyhetene i denne vanskelige tida. Jeg mener
15 også at mediene bidro vesentlig til at stemningen etter angrepene var preget av omsorg og samhold, ikke hat. Det vil jeg takke mediene for.

Som medieminister verken kan eller vil jeg styre medienes redaksjonelle valg. Men siden dere har invitert meg, regner jeg med at dere ønsker jeg skal delta i
20 debatten likevel. Men så tidlig vil jeg nok være varsom. Spesielt også fordi jeg selv sto midt i katastrofen, er det tidlig for meg å delta med sterke påstander om medienes dekning.

Vi skal være varsomme med å skape for raske politiske løsninger etter en krise.
25 Det gjelder også i mediepolitikken. Det var grunnen til at vi utsatte høringsfristen for medieansvarsutvalget til etter jul, fordi vi ikke ønsker at

mediene skal måtte konkludere i vanskelige spørsmål midt i den tiden vi nå står oppe i.

- 30 Noen har gått så langt som å kalle tiden etter 22. juli for en medieetisk unntakstilstand. Og dette var som sagt en ekstrem situasjon - også for mediene.

Men jeg er usikker på begrepet "medieetisk unntakstilstand".

- 35 Ja, det var en unntakstilstand både for samfunnet generelt og for yrkesgrupper som politi og hjelpemannskap. Det var også en politisk unntakstilstand. Da Siv Jensen sa at "i dag er vi alle AUFere", så var det en politisk unntakstilstand.

- 40 Men hva legger man egentlig i begrepet "etisk unntakstilstand"? At viktige etiske prinsipper må fravikes? At ekstreme tider krever andre metoder eller en annen type journalistikk?

- 45 I så fall er jeg ikke enig. Jeg mener tvert imot at det er i ekstreme situasjoner som dette at de alminnelige etiske prinsippene må gjelde mer enn noen gang. Det er nettopp i slike situasjoner presseetikken er viktigst!

- Derfor mener jeg også at vi kan takke det langsiktige etiske arbeidet i redaksjonene og medienes organisasjoner for at denne krisen i hovedsak er blitt håndtert bra.

50

Norske medier har i likhet med resten av samfunnet blitt stilt på en av sine tyngste prøver siden krigen.

Så er spørsmålet: besto mediene denne prøven?

55

Det er dette vi må diskutere i tiden som kommer.

- 60 Deler av mediedekningen har vært omtalt av mediene selv. Både NRKs bruk av helikopter, Dagsavisens forsidebilder, diskusjonen om gjerningsmannens bør intervjues, og VGs framstilling av rekonstruksjonen på Utøya har vært gjenstand for debatt. Det er bra.

Men jeg vet dere har diskutert dette mye mer intenst i pressemiljøer enn det vi har sett i mediene.

Før sommeren så vi twittermeldinger hvor Moen i VG og Simonsen i Dagbladet skjelte hverandre ut til alle døgnets tider. Etter 22. juli fikk vi en periode i avisene

70 og i sosiale medier hvor alle journalister så ut til å være veldig glade i hverandre.

De anbefalte hverandres kloke og innsiktsfulle kommentarer. Det var fint, da. Det var en tid hvor vi statsråder kunne klemme journalister uten at dere fant det det minste beklemmende.

75

Men nå er tiden virkelig kommet for at vi andre virkelig få se de diskusjonene dere selv har. For de foregår. Sikkert også her i går kveld. Kan vi få dem ut av baren og inn i spaltene?

80

Men det blir fort for kollegialt mediene i mellom.

I interne presseetiske diskusjoner i det enkelte medium konstaterer jeg at mange medier har en langt større kadaverdisiplin enn den Martin Kolberg kan

85 frembringe

på et Arbeiderpartimøte. Dette kan undergrave lesernes tiltro til medienes selvjustis. Det er da sosiale medier overtar medienes rolle.

I dekningen av katastrofen overgikk norske medier utenlandske, men i

90 diskusjonen medienes rolle så må jeg si at jeg savner britiske medier.

Kringkastingsrådet har varslet en gjennomgang av NRKs dekning. Instituttutt for journalistikk skal også evaluere dekningen. Jeg antar at mange redaksjoner rundt om i landet vil gjennomføre sine egne evalueringer i etterkant. Dette er

95 viktig!

Jeg håper dere evaluerer med den samme åpenheten som dere har krevd av den offentlige granskningen. At dere tar inn kritikere.

100 Så ser jeg at de som har følt seg dårlig behandla oppfordres til å klage til PFU. Det er bra. Men det er ikke nok.

Vi kan ikke forvente at de pårørende, som har opplevd det verste et menneske

105 kan oppleve, skal ta ansvaret for den presseetiske diskusjonen. Jeg vil være svært forsiktig med å oppfordre en mor som har mistet et barn til å klage til PFU, hvis jeg vet hun har stor mulighet for å tape.

Hun kan ikke holdes ansvarlig for å bringe diskusjonen om medieetikk
110 framover.

Dessuten er det slik at mange av de presseetiske diskusjonene som nå bringes opp ikke reguleres gjennom Vær varsom-plakaten. De befinner seg i medieetiske gråsoner.

115 Situasjonen under og etter angrepene var ekstrem og uoversiktlig. Dere måtte ta vanskelige beslutninger under hardt tidspress. Er Vær varsom-plakaten godt nok

egnet i slike situasjoner, eller bør den evalueres med utgangspunkt i det som
120 skjedde? Uansett mener jeg presseetiske diskusjoner bør handle om mer om hva som er brudd på Vær varsom-plakaten.

I mai 2000 tok en mann 26 barn og 10 ansatte som gisler i Hjelmeland barnehage. Per Ståle Lønning intervjuet gisseltakeren direkte og under aksjonen
125 i programmet "Sentrum" på TV 2. Foreldre som anmeldte saken til politiet mente at intervjuet bidro til å forlenge gisselsituasjonen.

Det ble en diskusjon om medienes behov for å formidle nyhetene var viktigere enn ofrenes sikkerhet.

130 22. juli ble mange ungdommer intervjuet eller ringt opp mens de gjemte seg. Oppringning på oppringning etter at det var opplyst at folk ble bedt om å avstå fra å ringe inn. Jeg vet det er mange journalister som har bedt om unnskyldning til ungdommene etterpå fordi de ringte.

135 Vil mediene gjøre det samme igjen? I en gisselsituasjon for eksempel? Er det riktig å intervju mennesker i akutt livsfare?

Å intervju overlevende eller etterlatte i sjokktilstand var på et tidspunkt kanskje
140 riktig, fordi allmennheten hadde et legitimt behov for informasjon i en slik ekstraordinær situasjon.

145 Samtidig var dette mennesker i en svært sårbar situasjon. Hvordan skal mediene
avveie dette mot allmennhetens behov for informasjon?

NRK sendte helikopter til øya mens drapene pågikk. Flere har diskutert om
NRKs tilstedeværelse forsinket drapsmannen eller om det lokket frem folk fra
skjulestedene sine. Journalister er ofte til stede først, og før de skadede har fått
150 medisinsk hjelp, kan de intervju ofre og pårørende som er i sjokk.

Slike intervjuer skjedde for eksempel i forbindelse med terroraksjonen i New
York 11. september 2001, tsunamikatastrofen i Sørøst-Asia julehelgen 2004 og
skolemassakren i Beslan 2004, der sjokkskadede barn og svekkede eldre ble
155 intervjuet.

Hvor pågående kan mediene være i situasjoner der folk er i ferd med å bli drept
eller befinner seg i livsfare?

160 Terror har alltid oppmerksomhet som mål.
Gjerningsmannen har selv gitt uttrykk for at formålet var oppmerksomhet om
sitt såkalte "manifest".

Hvordan kan mediene dekke publikums informasjonsbehov uten samtidig å
165 bidra til å oppfylle gjerningsmannens formål med angrepene?

Mye tyder på norske medier har hatt et bevisst forhold til disse spørsmålene og
satt gjerningsmannens tankegods inn i en kritisk kontekst.

170 Det er ikke ofrene som skal definere grensene for hva som kan publiseres.
Men de pårørende, etterlatte og overlevende bør og skal tas hensyn til.
Dagsavisen og
Stavanger aftenblad trykket et forsidebilde fra bombeangrepet i Oslo der en død
kvinne var identifiserbar.

175 Vi vet at mange pårørende kvier seg for å gå på butikken fordi de ikke orker å
støte på bildet av gjerningsmannen. Mellom 22. juli og 1. september hadde
Dagbladet bilde av gjerningsmannen på forsiden 30 av 40 dager. VG publiserte
14. august bilder av gjerningsmannen i skytestilling under rekonstruksjonen på
180 Utøya.

Mitt spørsmål er: Har man i tilstrekkelig grad vurdert hvilken belastning slike oppslag legger på de etterlatte?

185

Jeg oppfordrer dere til å møte de menneskene som reagerer på bildebruken for å utfordre deres egne vurderinger. Finne ut om deres egne medieetiske vurderinger tåler møtet med ofrene.

190 I den første tiden etter angrepet var både enkelte medier og forskere veldig raske med å peke i retning av islamsk terrorisme. Al-Qaida ble tidlig nevnt, både i norske og internasjonale medier.

195 Dette bidro blant annet til en bølge av aggressive kommentarer mot innvandrere generelt og muslimer spesielt. Jeg har lyst til å utfordre mediene på dette punktet:

Er det riktig å spekulere omkring en mulig gjerningsmann på et kaotisk tidspunkt hvor ingen har informasjonen som skal til for å konkludere?

200

Nærgående journalistikk med bl.a. helikoptre som zoomer inn i soverommene til drapsofre har tidligere skapt sterk medieetisk debatt. Et eksempel på dette er den såkalte Hedrum-saken fra august 1999.

205 Den drepte 12-årige Kristin Juel Johannessens familie og nærmiljø i den lille bygda ble invadert av seks helikoptre med telelinser og av 50 journalister, mange av dem slo leir utenfor hjemmet for å dekke saken.

210 Naboene og slektninger måtte rigge opp telt utenfor huset til familien for døgkontinuerlig vakt mot pågående journalister.

215 Mitt inntrykk er at mediene denne gangen har respektert de pårørendes behov for fred. Det har vært stor forskjell på hvordan norske og utenlandske medier har nærmet seg de etterlatte. Dette skyldes nok mange presseetiske diskusjoner de siste årene. La oss også få de på andre områder.

Jeg mener diskusjonen ikke bør begrenses til medienes rapportering av selve terrorhandlingene. Vi må også se på om det er noe i det generelle debattklimaet Norge som kan bidra til å forklare framveksten av ekstreme holdninger.

220

I de siste ukene har vi hørt rapporter om politisk aktive som blir grovt hetset på nett eller på valgkampstand. Vi har hørt om næringsdrivende som mister oppdrag på grunn av sine politiske synspunkter.

225

Samtidig hører vi historier om personer med kritiske holdninger til innvandring som føler seg kneblet og utdefinert av den offentlige debatten. Er det noe ved nyhetskriteriene, med forståelsen av hva som er verdt en plass i offentligheten, som bygger opp under motsetninger?

230

Er det noe i måten saker omtales på, eller i dramaturgien i nyhetsrapportering, som høyner konfliktnivået unødig?

235

Hvilken politiker har ikke opplevd å bli ringt opp av pressen med spørsmål om man vil komme med en karakteristikk journalisten selv har funnet på, og sier man tingene litt mer nyansert, så ringer journalisten videre til nestemann på lista. Er det debatt eller er det iscenesettelse av konflikter?

240

Mange mener nettdebatter er en yngleplass for høyreekstreme holdninger. Noen har tatt til orde for å stenge eller strengt modere debattforaene. Andre mener å stenge dem vil føre til mer hatkriminalitet.

245

Jeg tror at mange opplever at nettdebatter ofte får en form og en tone som gjør at man ikke ønsker å delta eller bli assosiert med dem. Særlig gjelder dette temaer som har med flerkultur og innvandring å gjøre.

250

Fører den aggressive tonen i mange nettdebatter til at mange velger å ikke delta? Blir konsekvensen i så fall at den seriøse og betydningsfulle debatten forsvinner inn i andre fora - og at de mer ekstreme stemmene blir stående uimotsagt?

Et viktig spørsmål er også om man skal ha mulighet for å ytre seg anonymt i nettdebatter. Anonyme utsagn reduserer ansvarligheten.

255

Er det for eksempel et problem at man som anonym kan si nærmest hva som helst uten å måtte stå for uttalelsene sine overfor venner, familie, kolleger og andre?

Tillater deltakere i anonyme debatter seg mer ekstreme holdninger enn de ville

gjort dersom debattene var uten fullt navn?

Jeg advarer i alle fall unge politikere mot å lese anonyme nettdiskusjoner knyttet til egne utspill. Uansett hvor strekt vi misliker det så går det jo innpå mange.

265

Jeg tror svaret uansett ikke er å stenge for adgangen til anonyme ytringer. Selv om de fleste debatter ville vinne på størst mulig åpenhet, vil det i andre tilfeller være viktig å åpne for anonyme innlegg.

270

I noen tilfeller tør ikke folk å stå offentlig fram med meningene sine uten frykt for represalier. Det kan være tema som er så sensitive eller personlige at det ikke vil bli noen debatt uten mulighet for anonymitet.

275

For eksempel hadde jeg i arbeidet med ny barnelov stor nytte av å lese anonyme betroelser om barnefordelingssaker.

Dette er jeg sikker på at mediene selv vil diskutere i tida som kommer.

280

Jeg takker for invitasjonen til debatten og ser fram til å delta videre.

Godt møte, og god debatt!

285

Kilde

www.regjeringen.no

Emner

22. juli, Debatt, Innlegg, Mediedekning, Terrorisme

290

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/angrepene-mot-oslo-og-utoya-22-juli-medias-dekning-rolle-og-ansvar>

295